

R. Guliyev, PhD, Professor
Azerbaijan Technical University, Baku (Azerbaijan)

FINANCIAL MARKET OF AZERBAIJAN: CURRENT CONDITION AND FUTURE PERSPECTIVES

This article discusses the economic model of Azerbaijan. Main components of the financial market are being analyzed: state budget, state oil fund, banking system, foreign debt and etc. This article assesses the impact of the global financial crisis on the national economy. Moreover, future development perspectives of the financial market and the economy are being examined as well.

Keywords: Azerbaijani model of the economy, the oil strategy, financial market, financial market components, financial stability.

УДК 65.261.4
JEL H 12, H 30

І. Лютий, д-р екон. наук, проф.,
Д. Осецька, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

У статті здійснено комплексне дослідження соціальних пріоритетів фіскальної політики в Україні. Розглянуто ефективність інструментів фіскальної політики в системі державного регулювання соціальних процесів у суспільстві. Визначено роль бюджетного впливу на соціальний розвиток суспільства.

Ключові слова: фіскальна політика, фіскальні інструменти, податкова політика, монетарна політика, бюджетні видатки, соціальні пріоритети, соціальний розвиток.

Постановка проблеми. Проблема соціальних пріоритетів фіскальної політики не існує сама по собі, вона виступає умовою ефективного розвитку всієї системи. Вивчення системи соціальних пріоритетів дозволяє зрозуміти фінансові механізми існування соціальної системи, норми та правила фіскальної політики, напрямки її розширення у контексті реалізації соціальних цілей, які не можна ототожнювати з цілями добробуту чи розв'язання певних соціальних проблем.

Ці процеси пов'язані з наявністю особливих функціональних відносин між формальними і неформальними регуляторами взаємодій фіскальних економічних активів направлених на встановлення соціальних стандартів, які призводять до росту бюджетних витрат. Раціоналізація видатків бюджету, їх ролі у складі фіскальних чинників досягнення цілей соціальної політики продемонстрували, наскільки важливими є механізми поєднання соціального та фінансового порядку, якого необхідно дотримуватись при формуванні фіскального простору.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні світ стоїть на порозі нового етапу соціально-ринкової держави. У найближчій перспективі посилюються роль і значення фіскального забезпечення реалізації соціальної функції держави. Досвід ринкового реформування показав, що вкотре загострилася проблема пошуку ефективних інструментів фіскальної політики на процеси соціального розвитку суспільства. Проте системних досліджень, пов'язаних із використанням інструментів впливу фіскальної політики на соціальні процеси, у вітчизняній літературі недостатньо. У більшості наукових праць українських учених аналіз фіскальних інструментів не виходить за межі економічної системи. Як відомо, за допомогою фіскальної політики держава може, з одного боку, коригувати потоки ринкового переливання капіталу, а з іншого – ініціювати необхідні процеси соціалізації шляхом формування фінансового забезпечення тих чи інших видатків бюджету. Але дослідження закономірностей та механізмів соціального розвитку обмежується вивченням окремих її аспектів, найчастіше – це добробут і соціальний захист населення.

Практичні проблеми регулювання складних соціальних відносин за допомогою фіскальної політики знайшли відображення у світовій економічній теорії. Перші спроби осмислення й обґрунтування доцільності застосування фіскальних регуляторів як заходів впливу на динаміку соціальних та економічних процесів знаходимо у працях неоліберального напрямку західної фінансової думки.

У цьому контексті особливий інтерес становить Німеччина, її модель суспільно-економічного устрою і розвитку – соціальне ринкове господарство. Його ідеї та засади започаткували ще до Другої світової війни представники фрайбурзької школи економічної думки – ордоліберали (від назви щорічника "ORDO", який вони видали) Вальтер Ойкен (1891–1950), Франц Бем (1895–1977) та ін. Їхні теоретичні розробки отримали свій подальший розвиток у працях неолібералів гуманістичної традиції – Вільгельма Репке (1899–1966) і Олександра Рюстова (1885–1963), соціал-лібералів – Альфреда Мюллера–Армака (1907–1978) та ін., ідеї яких були тісно пов'язані з соціальним католицьким ученням і успішно втілені на практиці в Німеччині міністром економіки, а потім канцлером Л. Ерхардом (1897–1977) [1].

Відхід політичних сил від принципів формування та функціонування соціального ринкового господарства до домінування принципів так званого "соціалу" – універсальної опікувальної системи соціального захисту, наприкінці ХХ ст. привів Німеччину до послаблення стимулюючої функції соціальної політики. У 90-ті роки швидко зростали витрати ВВП на соціальні потреби (з 25 до 30%), знизилась темпи інвестицій, послабилась ділова активність. На думку науковців, причиною кризи моделі соціального ринкового господарства в Німеччині стала втрата політиками орієнтирів у забезпеченні оптимальних механізмів взаємозалежності та взаємовпливів соціальної і фінансової систем як структурних елементів єдиної мети соціальної системи, а в самій соціальній системі ігнорування структурних елементів і зв'язків, спрямованих на забезпечення ефективної конкуренції та відповідальності основних суб'єктів господарювання за якість свого життя через працю [2, с. 68].

Теоретичним і практичним аспектам фіскальної політики приділено увагу в роботі представників неокласичної теорії ринкової економіки Дж. Ст. Мілля, А. Маршалла, Ф. Еджворта та дослідників державної економічної політики Дж. Кейнса, В. Ойкена, Я. Тінбергена. Вагомий внесок у дослідження ролі фіскальної системи та її використання в соціальній політиці держави зробили відомі вчені Ш. Бланкарт, Р. Боклет, Р. Бірд, М. Вебер, Р. Масгрейв, П. Мюллер, М. Олсон, П. Самуельсон, Х. Ціммерман та ін. А також у наукових пошуках вітчизняних вчених, які прагнуть узагальнити закономірності посилення соціальної спрямованості фіскальної політики (Єфименко Т., Геєць В., Гасанов С., Лондар С., Лунія І., Тропіна В., Соколовська А., Шабліста Я. та ін.).

Невирішені раніше частини загальної проблеми.

Разом із тим в економічній літературі недостатньо досліджено можливості реалізації фіскальної політики відповідно до норм існуючих соціальних інститутів створювати умови для реалізації їхніх економічних інтересів, у тому числі – забезпечення добробуту. Фінансова політика не є і не може бути атрибутом виключно сучасного етапу соціального розвитку суспільства, специфіка якого полягає в тому, що фіскальна політика безпосередньо спрямована на пом'якшення соціальних суперечностей і надання соціальності ринковим перетворенням.

На даний час фіскальна політика виступає інструментом державного впливу на соціальні процеси в суспільстві. Удосконалення потребують правові, організаційні та функціональні аспекти реалізації фіскальної політики на основі превентивного формування таких основних суспільних цінностей як свобода, справедливість і солідарність. А від цих цінностей залежить розуміння важливості та змісту цілей загальної економічної політики (стабільність цінності грошей, висока зайнятість, економічне зростання, справедливий розподіл доходів, зовнішньоекономічна рівновага) та інституційна матриця носіїв і засобів економічної політики (грошової, фіскальної, розподільчої, соціальної, політики зростання та зайнятості) [3].

Мета статті – вдосконалення теоретичних положень при обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо підсилення впливу фіскальної політики на соціальний розвиток у посткризовий період.

Виклад основних результатів дослідження. Соціальні процеси дуже складні й неоднозначні. Вони підлягають впливу фіскальних чинників і самі визначають результати функціонування економіки та її ефективність. Основне завдання фіскальної політики в соціальній сфері полягає у цілеспрямованому впливові на багатогранні соціально-економічні зв'язки в економічній системі з метою підтримання й посилення її упорядкованості, стійкості. Також чільне місце у фіскальній політиці відводиться використанню державних фінансів для вирішення економічних і соціальних завдань, що в свою чергу зумовлює необхідність теоретичного переосмислення та практичного дослідження місця ролі фіскальних важелів у системі державного регулювання соціальних процесів у суспільстві.

Узагальнення поглядів на визначення сутності соціальних функцій держави дає підстави стверджувати, що соціальний розвиток суспільства – це необхідність переорієнтації економіки на людину, що виступає необхідною передумовою функціонування й розвитку ефективної системи соціально-економічних відносин. Слід погодитися з думкою науковців, які вважають, що розвиток соціальної спрямованості економічних відносин не слід обмежувати лише споживчою сферою. Сутність соціального розвитку економіки проявляється через її функції, а саме: сприяння гармонії в системі економічних інтересів – забезпечення вирішення найголовнішої мети економічної системи – зростання добробуту суспільства; створення умов, за яких людина могла б реалізувати себе як особистість, повною мірою розкрити і використати свій творчий потенціал [4].

Соціальне регулювання економіки безпосередньо пов'язано з виконанням соціальної функції держави. Чільне місце в системі державного регулювання соціальних процесів у суспільстві посідає фіскальна політика держави, основними елементами якої є бюджетна та податкова політика, політика у сфері формування й використання державних позабюджетних фондів цільового призначення та державний кредит. Реалізація фіскальної політики передбачає застосування двох основних методів

фіскального впливу на соціально-економічний розвиток суспільства: фіскальне управління (акумулювання державою доходів з метою фінансування на незворотній основі за рахунок бюджетів усіх рівнів) і фіскальне регулювання (регламентування розподільчих відносин і процесів). Мета фіскальної політики як чинника соціального розвитку – створити адекватні норми і правила для оптимального самовідновлюваного процесу соціодинаміки соціальної сфери життєдіяльності суспільства. Конкретні цілі фіскальної політики розрізняють залежно від конкретного етапу розвитку суспільства. На початку перехідного періоду від командно-адміністративної до змішаної економічної системи такими цілями були: наповнення фіскальної політики соціальним змістом; відпрацювання механізму взаємодії держави і фінансових інститутів у соціальній сфері; стимулювання мотивації до трудової та підприємницької діяльності; оптимізація фінансових відносин між різними соціальними групами, формування почуття соціальної солідарності.

На сьогодні можна констатувати реалізацію фіскальних цілей, пов'язаних зі зміною економічної системи, проведенням заходів, спрямованих на роздержавлення й приватизацію, лібералізацію фінансово-економічних відносин, зростання добробуту. Разом із тим виконання державою фіскальних функцій у перехідний період характеризувалося значною суперечливістю, відсутністю системності у формуванні фіскальної політики та механізмів її реалізації. Це виявилось у низьких показниках ВВП на душу населення, великій масштабності та низькій ефективності бюджетних витрат на соціальні потреби, розпорошеності й недостатньому контролю за цільовим використанням отриманих бюджетних коштів, зокрема через нерозвиненість механізмів диверсифікації надання соціальних послуг і стихійності у запровадженні платного сегменту.

Відповідно до положень загальної теорії систем, необхідно умовою розвитку системи є певна направленість змін, які в ній відбуваються, що обумовлює ефективний характер таких змін. Зокрема, стосовно фінансової системи А. М'яковський зазначав: "Неправильна розстановка наголосів при виборі пріоритетів або взагалі їх відсутність призводить до розпорошення фінансових ресурсів держави, їх відволікання на фінансування другорядних напрямів, і відповідно, зниження загальної ефективності економічної політики" [5, с. 269]. Тому фіскальна політика як невід'ємний атрибут держави має бути мобільною та еластичною. Держава може використовувати ряд інструментів для вирішення суперечностей які виникають при встановленні соціальних стандартів. Проте провідне місце серед них посідають податково-бюджетні важелі регулювання суспільного розвитку. В сучасних реаліях України їх значення як регулюючого та координуючого фактора соціального розвитку значно зростає.

Упродовж перехідного періоду на фіскальну політику було покладено вирішення досить складних питань, пов'язаних із забезпеченням соціально-економічних цілей держави при обмежених бюджетних ресурсах. У процесі виконання цих завдань відбулося становлення національної податково-бюджетної системи, яка за формою та частково за змістом відповідає вимогам, що склалися у світовій практиці. Однак потребує розв'язання низка проблем, що стосуються функціонування всієї економічної системи України.

Податкова політика забезпечує гарантоване й стабільне надходження доходів бюджету, а також дає державі можливість впливу на всі сторони соціально-економічного розвитку. Ось чому держава маневрує податками залежно від ситуації, яка складається в краї-

ні соціально орієнтованої ринкової економіки, впливаючи на різні сторони діяльності платників податків. Водночас на податкову політику постійно здійснюється тиск з боку платників податків, зацікавлених у зменшенні податкового навантаження, адже вони здебільшого розглядають податки як засіб зменшення своїх особистих доходів. Без збалансування інтересів держави та платників податків за допомогою налагодженої й виваженої податкової політики неможливе стабільне існування держави [6, с. 23].

Інструменти реалізації податкової політики (механізми автоматичної стабілізації чи дискретні тимчасові заходи фіскальної політики): податки як проциклічні автоматичні стабілізатори (тобто законодавчо встановлені інструменти мобілізації фінансових ресурсів, що автоматично реагують на зміни в об'єкті оподаткування) забезпечують основну частину бюджетних надходжень, що зумовлено підвищеною відповідальністю влади перед суспільством. Окремі елементи податків (податкові пільги, диференціація ставок податків), що запроваджуються тимчасово для виправлення виявлених ринкових деформацій або коригування поведінки окремих груп платників податків, можуть породжувати додатковий (надлишковий) податковий тягар або перерозподіляти податкове навантаження між різними групами платників. Як зауважує М. Буті, зниження загального рівня оподаткування покращує ефективність не тільки системи оподаткування, а й автоматичних фіскальних стабілізаторів [7]. Це пояснюється тим, що фінансування державних витрат за рахунок деформування податків призводить до дестабілізації виробництва та шоку пропозиції фінансових ресурсів у цілях оподаткування, знижуючи її еластичність. Як наслідок, за шоком пропозиції слідує шок попиту з боку держави, вважає Я. Петраков [8], та скорочення фінансування публічних благ.

Отже, функції податків знаходяться у діалектичній залежності одне від іншого. Так, залучення великої кількості податкових зборів до бюджету (фіскальна функція) сприяє стимулюванню прискорення будівництва соціальних об'єктів, фундаментальних наукових досліджень (економічна функція). Водночас прискорення інвестиційної активності, ріст масштабів виробництва (економічна функція) сприяє збільшенню податкових надходжень до бюджету (фіскальна функція).

У контексті виконання пріоритетних завдань соціальної політики (збереження цілісності українського суспільства та забезпечення його сталого соціально-економічного розвитку), зважаючи на стратегічні цілі української держави – побудови конкурентоспроможної соціально-орієнтованої ринкової економіки та інтеграції у Європейське співтовариство, однією з домінант фіскальної політики в Україні в умовах постійної обмеженості ресурсів є підвищення ефективності податкових інститутів державного регулювання соціального розвитку суспільства як необхідної умови фінансового забезпечення виконання державою соціальних функцій на належному рівні.

Для цієї домінанти характерна багатовекторність спектрів її прояву, де ключовими напрямками є:

- підвищення ефективності регулювання видатків бюджету і розширення фіскального простору;
- формування альтернативних джерел фінансового забезпечення суспільства;
- визначення пріоритетів бюджетних видатків у соціальній державі.

Досягнення позитивних соціальних ефектів під час реалізації заходів фіскальної політики неможливе без координації дій органів бюджетно-податкового та грошово-кредитного регулювання. Неузгодженість фіска-

льної та монетарної політик може істотно знизити ефективність податкових інструментів [9].

Розуміння кінцевої ефективності обох політик суттєво різне. У випадку монетарної політики цінова стабільність є простим і зрозумілим критерієм оцінки функціонування центрального банку. З інституціональних міркувань, критерій ефективності майже повністю збігається з мандатом, а наявність дуального мандату чи мандату на досягнення іншого основного завдання призводить до суттєвих відхилень від цінової стабільності. На сьогодні це є конвенціональним моментом у політекономії монетарної політики. У випадку фіскальної політики критерій ефективності можуть виключно теоретично зводитися до певного кількісного параметру, вибір якого вже є теоретично обумовлений, навіть якщо конвенціонально визнається, що в довгостроковому періоді оптимальною стратегією буде підтримання боргової стійкості та суверенної платоспроможності. Уряд має широкий діапазон цілей і не має прямого мандату як центральний банк. Природно, що критерій ефективності фіскальної політики не відповідатиме завданню уряду, яке за аналогією із центральними банками фігурує в їхньому мандаті. Тому, конвенціональне визнання, що фіскальна політика не має чітких короткострокових меж призводить до того, що інтерпретація критеріїв її ефективності завжди буде зміщена в бік набору більш комплексних показників, які апіорі є відносними і такими, що не виключають теоретичної упереженості, політичної доцільності чи врахування гостроти поточного моменту в процесі селекції.

Перехід до соціальної моделі фіскальної політики із вмонтованими правилами є результатом успішних економічними реформ фінансових інститутів, які в посткризовий період за надмірного монетарного активізму перейшли в режим забезпечення цінової стабільності як передумови стійкого економічного зростання та підвищення добробуту. Саме певні успіхи у сфері монетарної політики спонукали уряд до поширення досвіду запровадження нових інституційних моделей розширення фіскального простору у сферу бюджету, оподаткування, державних запозичень.

Функція фіскального простору розширення передбачає формування грошових доходів держави. Акумуляовані через оподаткування засоби держава використовує на будівництво доріг, великих господарських об'єктів, об'єктів соціального призначення (лікарень, шкіл, дитячих садків, басейнів, бібліотек), на утримання науки, захист навколишнього середовища. Частина засобів направляють на охорону здоров'я та розвиток медицини: удосконалення виробництва лікарської техніки, захист здоров'я матері та дитини, проведення медичних дослідів, значну частину на розвиток системи середньої загальної, спеціальної та вищої освіти, у тому числі на виплату заробітної плати викладачам та стипендії студентам. Із цих засобів держава утримує будинки для пенсіонерів, виплачує пенсії та допомоги за інвалідністю, надає допомогу хворим і непрацездатним членам суспільства, утримує державний апарат, армію, органи охорони порядку.

Втім, успіхи монетарної політики як приклад для наслідування у сфері фіскальної політики не є виключною передумовою дій уряду та набору інституційних чинників його поведінки у сфері оподаткування, здійснення видатків і запозичень. Сучасна фіскальна політика зіткнулася із рядом нових фундаментальних загроз. Вони, природно, не були враховані в межах виникнення теорії фіскальних правил, але вони розглядаються з позиції потенційної ефективної відповіді на такі загрози з боку фіскальної політики із запровадженими правилами. Саме наявність нових загроз у сфері довгострокової фіскальної стабільності посилює зацікавленість до оновлення ін-

струментарію фіскальної політики та спонукає до пошуку навіть радикальніших інституціональних альтернатив, порівняно із фіскальними правилами. Їх додержання та законодавчо встановлених найважливіших соціальних стандартів і нормативів залишаються слабкими місцями будь-якої соціально-економічної моделі країни.

Інституціональний захист фіскальної політики покликає виконувати сигнальну функцію про дисципліну у сфері бюджетних видатків на соціальний розвиток суспільства.

Серед бюджетних важелів впливу на соціальний процес в Україні одним із найвпливовіших є регулювання оплати праці в бюджетній сфері. Оскільки інституційні сектори економіки не ізольовані, зміна оплати праці або соціального пакета в одному неминуче призводить до змін – щоправда, не завжди суттєвих, – в інших секторах. Практика показує, що за всіх підвищень заробітних плат у бюджетній сфері через чотири-п'ять місяців їхнє співвідношення із середніми заробітками в економіці України все одно буде доведено до традиційних 70%. Отже, підвищення заробітної плати в бюджетній сфері так чи інакше зумовлює аналогічні зміни і в інших секторах, чим не тільки поліпшує матеріальне становище працівників і членів їхніх сімей, а й сприяє зростанню податкових надходжень до бюджету.

Для підтримки ознак соціальної справедливості в суспільстві держава має регулювати рівень заробітної плати та пенсії. В Україні мінімальний розмір оплати праці та пенсії відіграє роль соціального стандарту, який явно занижений державою, проте обов'язковість його забезпечується законом.

Найнижчий поріг оплати праці регульований мінімальною заробітною платою, яка являє собою законодавчо встановлений розмір заробітної плати, нижче якого не може здійснюватися оплата за виконану працівником роботу протягом місяця, обсяг якої на даний момент становить 1147 грн, а з грудня 2013 р. буде 1218 грн. Мінімальна заробітна плата є одним із важливих важелів соціального захисту працюючих, виходячи з її розміру визначають розмір пенсії за віком, стипендії, допомоги у зв'язку з безробіттям, доглядом за дитиною, виплати за лікарняними листками тощо.

Упродовж всієї вітчизняної історії відносин робітників і роботодавців розмір мінімальної оплати праці рівнявся не до реальної цінності праці, а до встановленого рівня прожиткового мінімуму, який є вартісною величиною, достатньою для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я. Прожитковий мінімум має забезпечити мінімальний набір продуктів харчування та непродовольчих товарів і послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. У наш час законодавці визначили ціну цих матеріальних благ на рівні 1108 грн, а для працюючих 1147 грн.

Мінімальна пенсія також є державною соціальною гарантією, яка належить тим, хто вийшов на пенсію за віком, а також у зв'язку з втратою годувальника на одного утриманця. У наш час її розмір становить 894 грн, а з 1 грудня 2013 р. 949 грн.

Середньостатистичні показники рівня пенсій незначною мірою є вищими, а заробітних плат і пенсій держслужбовців є суттєво вищими. Для ознайомлення з динамікою досліджуваних критеріїв розглянемо наступну діаграму (рис. 1).

Середньостатистичні показники рівня пенсій незначною мірою є вищими та становлять 1470,7 грн, а заробітних плат – 3000 грн та пенсій держслужбовців – 3102,92 грн (2012 р.) – вищими суттєво. Як бачимо, саме остання категорія посідає лідируючі позиції серед

досліджуваних показників. Порівняно з 2005 р. найбільшого відносного росту зазнали показники середніх зарплат та середні пенсії – орієнтовно в 4,5 раза, а найменшого – пенсії держслужбовців і рівні прожиткового мінімуму – в 2,5 раза. Ця динаміка свідчить про певні позитивні зміни в середніх значеннях пенсій та заробітних плат, а мінімальні їхні значення рівнів прожиткового мінімуму все ж збільшуються дуже повільно. Також варто зазначити що, найбільша масова частка осіб, які отримують пенсії, зазвичай тяжіє до мінімальних показників, а великі значення пенсій, що отримують держслужбовці, забезпечують ріст середньостатистичних показників, аналогічна ситуація простежується і у виплаті заробітних плат. Негативним проявом є пряма відповідність упродовж останніх чотирьох років) розмірів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму не відрізняються навіть на гривню, у 2010 р. – 869 грн, 2011 – 941, 2012 – 1073, а в 2013 р. – 1147 грн.

Для порівняння, мінімальна заробітна плата серед країн ЄС найвища у Люксембурзі – 1874,19 євро, а найнижча у Румунії – 157,26, в Україні мінімальний розмір становить 104,7 євро.

Рівень мінімальних заробітних плат і пенсій є значущим показником підтримки найменш захищених верств населення, який й досі знаходиться за межею рівня прожиткового мінімуму, що не відповідає здатності населення до забезпечення власного життя та здоров'я. Рівність показників мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму – по 1147 грн, перевищення прожиткового мінімуму (загальною), який становить 1108 грн над мінімальною пенсією – 894 грн, свідчить, що мінімальні соціальні стандарти, які скоріше відповідають теорії, ніж реаліям, не є досяжними для широких мас населення [10].

Забезпечення належного рівня оплати праці у бюджетній сфері має базуватися не тільки і не стільки на підвищенні рівні мінімальної заробітної плати (що вже призвело до порушення принципів соціальної справедливості в реалізації політики доходів). Необхідно зосередити зусилля на встановленні оптимальних міжкваліфікаційних і міжгалузевих співвідношень в оплаті праці шляхом упорядкування системи оплати праці у бюджетних галузях на основі Єдиної тарифної сітки.

Перспективним може бути поєднання заробітної плати (у менших розмірах) зі збільшенням соціального пакета: впровадження додаткового пенсійного забезпечення, медичного страхування або пільгових кредитів на оплату праці для дітей (онуків). З огляду на специфічний склад працівників бюджетної сфери (наприклад, власна вища освіта та намагання дати освіту дітям) такий підхід може дати навіть кращі результати, ніж пряме підвищення заробітної плати. Важливою його перевагою є майже цілкова відсутність інфляційних наслідків [11].

Одним із найважливіших напрямів забезпечення соціальної стабільності є *рівномірний розподіл доходів у суспільстві, що жодним чином не означає отримання однакових доходів*. Відповідно до основних положень загальної теорії систем окремі складові системи (її підсистеми), по-перше, можуть функціонувати лише у відносно вузькому інтервалі параметрів. По-друге, для такого функціонування необхідне підтримання у відносно вузьких інтервалах різниці потенціалів як між системою і зовнішнім середовищем, так і між окремими складовими системи, оскільки саме ця різниця є необхідною умовою руху, її функціонування й розвитку. Якщо різниця потенціалів є нижчою ніж встановлені параметри, система перестає рухатися (згадаємо так звану "зрівнялівку" за радянських часів, що на нашу думку, стало однією з головних причин уповільнення темпів соціально-економічного розвитку адміністративно-командної

системи). Якщо різниця потенціалів виходить за встановлені межі, система може вибухнути (у соціальній

сфері – це соціально-політичні кризи, революції, перевороти тощо) [12, с. 147-148].

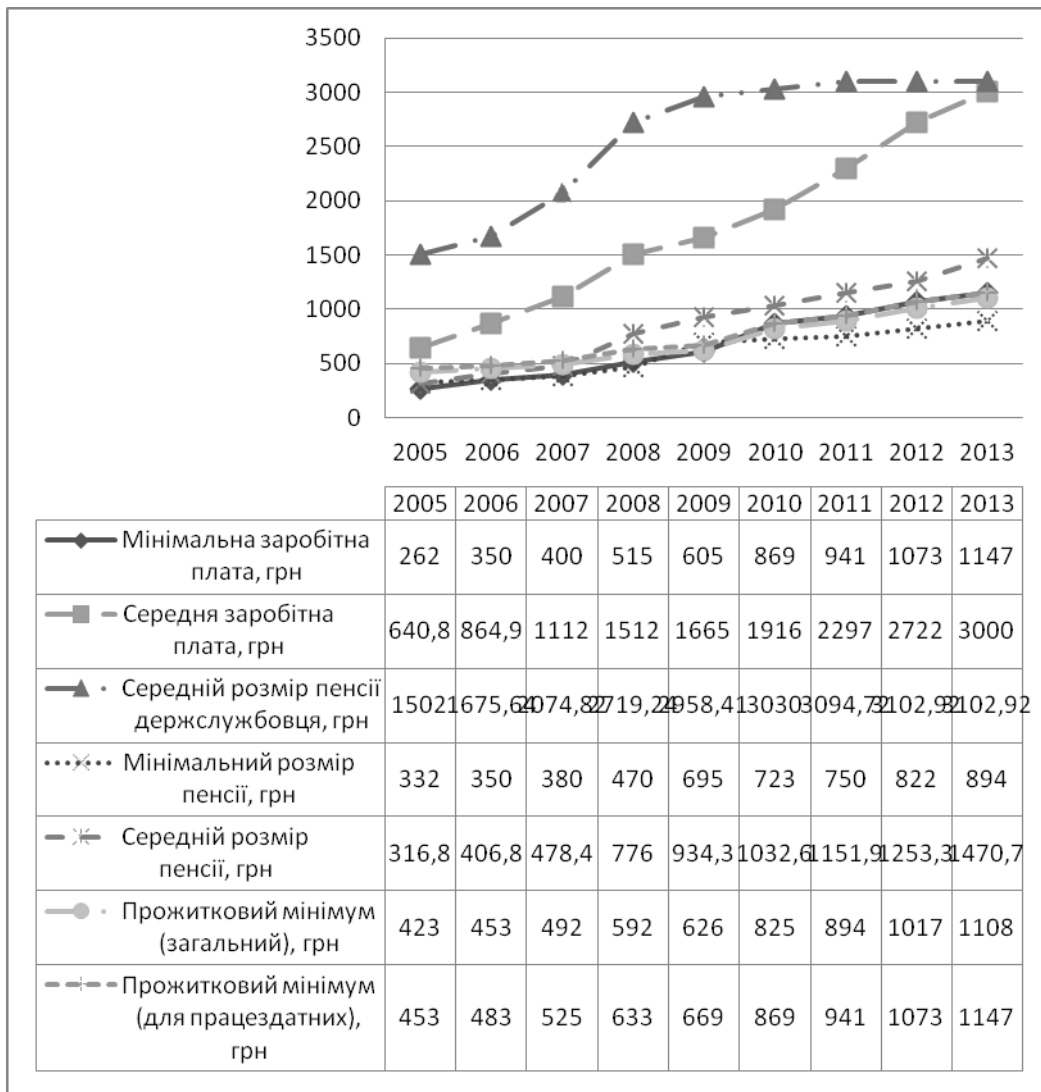

Рис. 1. Динаміка показників (мінімальних та середніх) заробітної плати та пенсій в 2005-2013 рр.*

*Джерело: за матеріалами Держслужби статистики України.

Аналіз соціально-економічного розвитку України за зазначеними критеріями приводить до висновку про те, що на сьогодні рівень основних макропоказників, які характеризують ступінь соціалізації економіки, знаходиться на критичній межі. Це засвідчується багатьма ознаками: низьким, порівняно з міжнародними стандартами, обсягом ВВП на душу населення, великим розміром державного боргу, низьким рівнем життя населення, невиправданою диференціацією його доходів, стійкою тенденцією до скорочення чисельності населення тощо.

Держава може виконувати соціальні функції переважно за кошти державного бюджету. Здійснюючи політику перерозподілу доходів, вона певним чином впливає й на вирішення інших соціальних проблем, оскільки визначає систему обмежень у можливостях бізнесу, громадянського суспільства й самих громадян розв'язати соціальні завдання. Ця політика завжди пов'язується з намірами забезпечити дотримання принципів соціальної справедливості в розділі та водночас не втратити стимули до підвищення ефективності.

Виважена фіскальна політика сприяє розв'язанню проблеми надлишкової соціальної нерівності, а в постк-

ризивий період – підтриманню соціальної стабільності та забезпеченості найменш захищених груп населення. Особливого значення вона набуває у трансформаційній економіці, оскільки, на думку Т. Єфименко, у цей період складається нова ідеологія реформування фіскальної політики, яка передбачає: "... підтримку не конкретних підприємств, а підприємництва; створення однакових умов роботи для всіх; низькі податки, які сплачуються всіма; перенесення центру тяжіння в оподаткуванні на чинники, пов'язані з ефективністю капіталу, використанням землі, природних ресурсів, а також доходами фізичних осіб у тісному зв'язку з переорієнтацією в розподілі доходів в економіці" [13, с. 12].

Основні недоліки ідеології реформування фіскальної політики – відсутність критеріїв, відповідно до яких мають ухвалюватися рішення у разі недофінансування соціальних програм. Також немає пріоритетів реалізації тих чи інших напрямів у межах цієї програми. Водночас ефективність інструментів фіскальної політики соціального розвитку суспільства знижують методологічні недоліки проектних розробок державного бюджету, на що звертають увагу автори наукового видання "Бюджетна

політика у контексті соціально-економічного розвитку України" [4]. Зокрема, показники, які характеризують соціальну сферу та соціальну політику, зводяться в основному до макроекономічних пропорцій і майже не використовуються параметри, які дають уяву про життєвий рівень різних прошарків населення, який формується за допомогою бюджетного перерозподілу фінансових ресурсів. Водночас світова практика свідчить про необхідність законодавчого закріплення використання у бюджетному процесі особливого кола соціальних індикаторів, зокрема введення в систему макроекономічних показників державного бюджету соціальних стандартів, що гарантовано надаються за рахунок бюджетних коштів на всій території країни.

Висновки. Для соціального розвитку суспільства досить важливим є стабільність і підтримання на безпечному рівні необхідних для існування соціуму суттєвих параметрів, що відображені у системі соціальних стандартів рівня та якості життя населення. У системі державного регулювання параметрів розвитку суспільства визначальна роль належить фіскальній політиці, фінансовим інститутам і, передусім, державному бюджету. Сьогодні потрібна нова модель соціального розвитку, що передбачає не послаблення ролі держави, а зміцнення ролі фінансових інструментів і фіскальних механізмів у розробці основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності пом'якшення соціальних суперечностей і надання соціальності ринковим перетворенням.

Список використаних джерел:

1. Федосов В. М. Теорія фінансів [Електронний ресурс]. / В. М. Федосов – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/18830517/finansii/neoliberalizm_finansovi_prioriteti.

И. Лютый, д-р экон. наук, проф.,
Д. Осецкая, асп.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

СОЦИАЛЬНЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В ПОСТКРИЗИСНЫЙ ПЕРИОД

В статье осуществлено комплексное исследование социальных приоритетов фискальной политики в Украине. Рассмотрена эффективность инструментов фискальной политики в системе государственного регулирования социальных процессов в обществе. Определена роль бюджетного влияния на социальное развитие общества.

Ключевые слова: фискальная политика, фискальные инструменты, налоговая политика, монетарная политика, бюджетные расходы, социальные приоритеты, социальное развитие.

I. Lyutyu, PhD, Professor,
D. Osetskya, post-graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SOCIAL PRIORITIES OF FISCAL POLICY IN POST-CRISIS PERIOD

The article carried out a comprehensive study of the social priorities of fiscal policy in Ukraine. Efficiency of fiscal instruments in the system of state regulation of social processes in society. Defined the role of the budgetary impact on the social development of society.

Keywords: fiscal policy, fiscal instruments, monetary policy, fiscal spending, social priorities, social development.

УДК 336.7
JEL G 28

О. Чеберяко, д-р іст. наук, доц.,
А. Лобода, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

Досліджено теоретичні аспекти державного регулювання діяльності банківських та небанківських фінансових посередників в Україні. Здійснено характеристику основних повноважень органів державного регулювання щодо діяльності фінансових посередників. Визначено місце саморегулюваних організацій у регулюванні діяльності фінансових посередників.

Ключові слова: державне регулювання, банківські фінансові посередники, небанківські фінансові посередники, саморегулювани організації.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза виявила неготовність державних органів регулювання діяльності фінансових посередників в Україні до жорстких, рішучих дій в надзвичайних ситуаціях. Внаслідок чого

2. Зайцев Ю. К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства: методологія і практика / Ю. К. Зайцев. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 68.

3. Анализ экономических систем: основные понятия теории общественного порядка и политической экономики / под общ. ред. А. Шюллера и Х.-Г. Крюссельберга; пер. с нем. – М.: ЗАО Издательство "Экономика", 2006. – С. 265.

4. Бюджетна політика у контексті соціально-економічного розвитку України: У 6 т. / Редкол.: М.Я. Азаров (голова) та ін. – К.: НДФІ, 2004. Т. 2: Соціальна спрямованість бюджетної політики / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Е.М. Лібанова та ін. – 376 с.

5. Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні / Ю. В. Пасічник / моногр. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2005. – 642 с.

6. Юрій С. І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні / С. І. Юрій, А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук / моногр. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 292 с.

7. Buti M. Macroeconomic policy and Structural reform: a conflict between stabilization and flexibility / M. Buti, C. Martinez-Mongay, K. Sekkat, P. Van den Noord // *Mometry and Fiscal Policies in EMV: Interactions and Coordination* / ed. by M. Buti. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 356 p.

8. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті податкової реформи / за ред. Т. І. Єфименко, А. М. Соколовської. – К.: ДННУ "Академія фінансового управління", 2013. – 492 с.

9. Onorante L. Interaction of Fiscal Policies on Euro Area: How Much Pressure on the ECB / L. Onorante // *EVI Working Papers*. – 2006. – #2006/09. – P. 28.

10. Порівняльна характеристик заробітних плат та пенсій в Україні у 2005-2013 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolith.org.ua/content/porivnyalna-harakteristika-zarobitnih-plat-ta-pensiy-v-ukrayini-u-2005-2013-rokah>.

11. Лібанова Е. Кому вигідні дешева робоча сила? [Електронний ресурс] / Е. Лібанова / – Режим доступу: <http://www.zn.ua/2000/2020/56547>.

12. Тропіна В. Б. Фіскальне регулювання соціального розвитку суспільства / В. Б. Тропіна: НДФІ. – К., 2008. – 368 с.

13. Єфименко Т. І. Основні напрями трансформації податкової системи в Україні // Т. І. Єфименко / *Фінанси України*. – 2007. – №9. – С. 12.

Надійшла до редакції 08.01.14

протягом 2008-2009 років фінансові посередники не змогли забезпечити безперебійний перерозподіл фінансових ресурсів в економіці України, тобто виконати своє основне призначення. Неоперативне застосування заходів